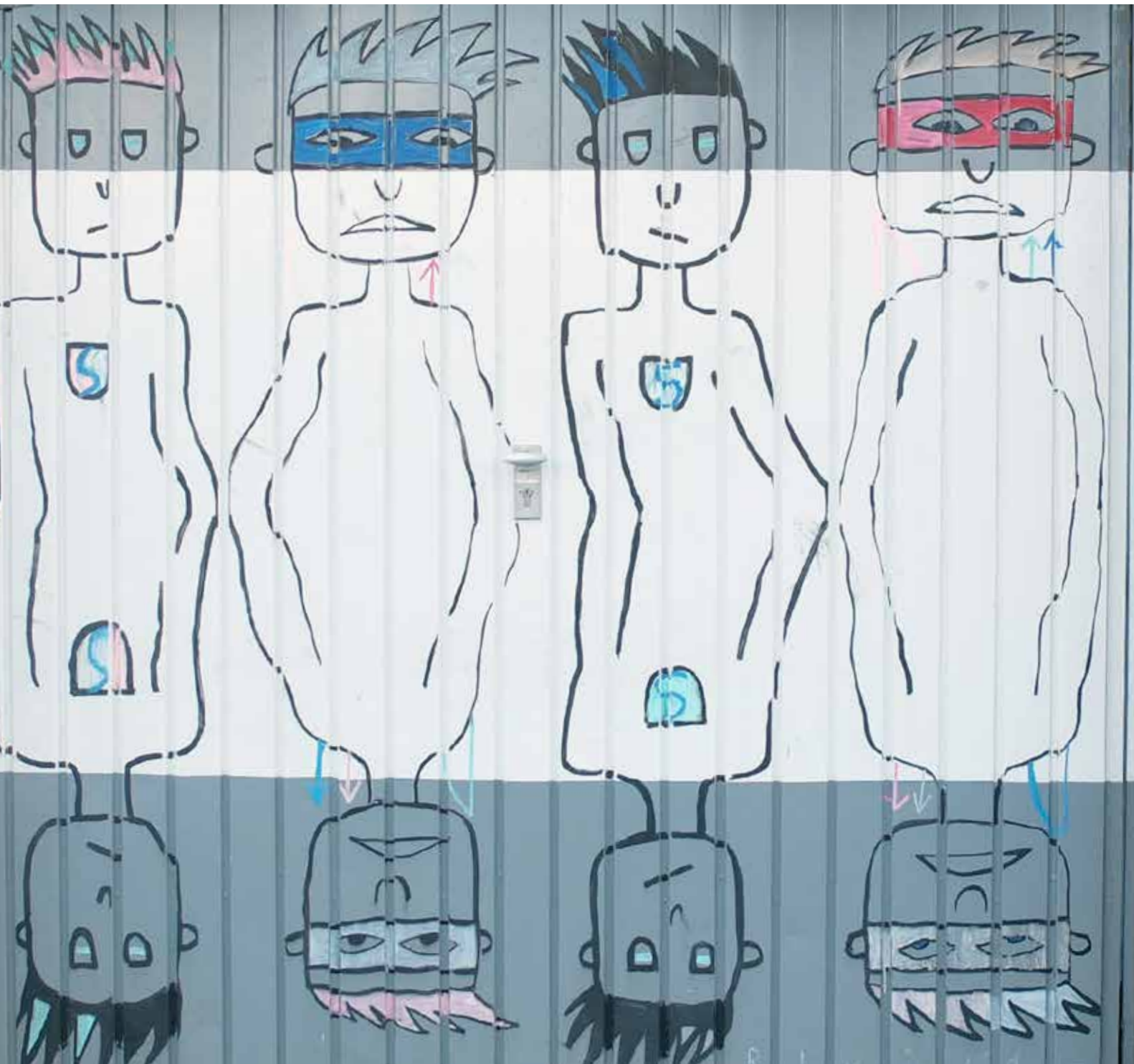

De Stad van iedereen?

Eigenaarschap van Amsterdamse buurtinitiatieven

Emiel Rijshouwer en Justus Uitermark

Dank

Onze dank gaat uit naar alle respondenten die de tijd en moeite genomen hebben om ons een kijkje te geven in hun werk en die hiermee deze publicatie mede mogelijk hebben gemaakt. Daarnaast zijn we dank verschuldigd aan leden van de begeleidingscommissie, Dorien Zandbergen, Joost Beunderman en Godfried Engbersen, voor hun waardevolle commentaren.

Colofon

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de Gemeente Amsterdam.

Gemeente Amsterdam

Patrick van Beveren - p.van.beveren@amsterdam.nl

Erasmus Universiteit Rotterdam

Emiel Rijshouwer - rijshouwer@fsw.eur.nl

Justus Uitermark - justusuitemark@hotmail.com

De Stad van iedereen? Eigenaarschap van Amsterdamse burgerinitiatieven van Emiel Rijshouwer en Justus Uitermark is in licentie gegeven volgens een Creative Commons Naamsvermelding-NietCommercieel 4.0 Internationaal-licentie (CC BY-NC 4.0)

April 2015

De stad van iedereen?

Eigenaarschap van Amsterdamse buurtinitiatieven

Burgers zouden volgens beleidsmakers meer taken van de overheid kunnen overnemen, maar gebeurt dat ook? Om die vraag te beantwoorden doen we onderzoek naar hoe eigenschap georganiseerd en gevoeld wordt. In deze rapportage wordt beschreven hoe eigenaarschap precies werkt bij een aantal Amsterdamse buurtinitiatieven. We zien drie verschillende typen:

1. Participatieprofessionals die in opdracht van of in nauwe samenwerking met de overheid bewoners aansporen tot buurtinitiatieven. In de door ons onderzochte gevallen leidt dit niet of in beperkte mate tot een overdracht van eigenaarschap aan burgers;
2. Participatieprofessionals die, gedreven door bezuinigingen, bewoners weten te bewegen mede-eigenaar van een buurtonderneming te worden;
3. Burgers die het heft in eigen hand nemen door uit eigen initiatief nieuwe voorzieningen te creëren.

Elk type wordt beschreven en geïllustreerd aan de hand van observaties en interviews bij verschillende buurtinitiatieven.

“Het is nu menens”

Achtergrond en onderzoeksvragen

Overheden in binnen- en buitenland dragen verantwoordelijkheden en macht over. Waar in de jaren tachtig en negentig de productie van publieke goederen en diensten werd uitbesteed aan marktpartijen, is nu de *ambitie* om burgers, gemeenschappen en hybride verbanden van ondernemers en bewoners de kans te geven zichzelf te organiseren en te besturen. De Engelse overheid is daar het meest uitgesproken en vooruitstrevend in. In het kader van het streven om de zogenaamde *Big Society* vorm te geven, hebben burgers de wettelijke mogelijkheid om gezamenlijk publieke voorzieningen over te nemen, kunnen ambtenaren zich afscheiden van de overheid om als coöperatieve diensten te verlenen en stelt de regering duizenden *community organizers* aan om mensen in staat te stellen zichzelf te organiseren.

Ook in Nederland wordt er gestreefd naar een overgang van door de overheid geregisseerd sociaal beleid naar coöperatief verzorgde gemeenschappelijke voorzieningen. Soms wordt zelfs gesproken van *De Kanteling* – de omslag van een top-down geregisseerde naar een zich bottom-up ontwikkelende samenleving, met veelzeggende hoofdletters. Buurtcentra worden na bezuinigingen door bewoners beheerd, al dan niet met hulp van professionals; in kwetsbare wijken zet men zich collectief in om buurtgenoten kansen te bieden op de arbeidsmarkt; burgers wekken hun eigen energie op of vormen coöperatieve om gezamenlijk duurzame energie in te kopen; professionals weken zich los van fuserende welzijns- en zorginstellingen om zelfstandig lokaal hun diensten aan te bieden; stadstuiniers beginnen nieuwe volkstuintjes die - in tegenstelling tot de oude - niet bedoeld zijn om aan de stad te ontsnappen maar juist om relaties aan te gaan; ondernemers en buurtbewoners organiseren zich in *communities* om pleinen, speeltuinen en andere openbare plekken te beheren en zo zijn er nog vele voorbeelden.

In vergelijking met Engeland is de Nederlandse overheid voorzichtig, maar toch lijkt de trend richting een ‘participatiesamenleving’ of ‘burgerschap 2.0’ onomkeerbaar. Na decennia waarin de overheid burgers meer wilde betrekken bij beleid, is er nu – in ieder geval bij sommige afdelingen en groepen – de overtuiging dat burgers echt zaken kunnen, willen en móeten overnemen. “Het is nu menens”, zoals Nico de Boer en Jos van der Lans stellen in hun essay over burgerkracht (2011: 12). Met *Welzijn Nieuwe Stijl* en de *Wet Maatschappelijke Ontwikkeling* worden zorg en welzijn meer de verantwoordelijkheid van informele netwerken en op buurtniveau georganiseerde professionals. In lokale verkiezingsprogramma’s, lokale herstructureringsoperaties¹ en in het regeerakkoord van de VVD en de PvdA (2012) wordt ingezet op decentralisatie en in Amsterdam is met *Vertrouwen in de Stad*

---

¹ Amsterdamse stadsdeelraden zijn vervangen door bestuurscommissies en in Rotterdam zijn deelgemeenteraden opgeheven en zijn gebiedscommissies geïntroduceerd met als doel burgers, bedrijven en middenveldorganisaties meer gelegenheid te bieden om een actieve invulling te geven aan hun leefomgeving.

(2012) gewerkt aan nieuwe buurtvoorzieningen. De ambitie is om de sociale kwesties aan te pakken op het niveau van de leefwereld.

De vraag naar eigenaarschap

Essentieel voor de nieuwe buurtvoorzieningen is *eigenaarschap*: bewoners, vrijwilligersorganisaties en sociale ondernemers doen niet alleen mee, het is de bedoeling dat ze het initiatief, het eigendom en de macht ook echt overnemen, met de verwachting dat ze zich ondernemender, verantwoordelijker en onafhankelijker opstellen. Dit gebeurt op een laag schaalniveau waar professionals een band kunnen opbouwen met cliënten en waar informele netwerken aangeboord kunnen worden. Er ontstaat zo nieuw elan in de buurt: de oude, hiërarchisch georganiseerde, door de overheid aangestuurde welzijnsorganisaties verdwijnen en maken plaats voor nieuwe vormen van samenwerking en ondernemerszin waarbij bewoners, gebruikers en ondernemers zelf de regie voeren. Dat is althans het idee.

De vraag is of, in hoeverre en hoe precies eigenaarschap wordt overgedragen en overgenomen. Eigenaarschap is complex. Eigenaarschap is gevoelsmatig; dit is *mijn* of *ons* project, gebouw, initiatief. Eigenaarschap is ook juridisch en materieel: een project, gebouw of initiatief kan bezit zijn van individuen of gemeenschappen. Bij voorzieningen als bewonersbedrijven, buurtcentra en moestuintjes zijn eigendomsrelaties zeer uiteenlopend georganiseerd. Soms is er een bestuur van vrijwilligers dat namens een vereniging de regie voert, in andere gevallen zijn er professionals die namens een welzijnsstichting een gebouw beheren; soms is een gebouw in handen van een corporatie of de overheid, in andere gevallen van een vereniging. De vraag is, met andere woorden, òf en hoe eigenaarschap georganiseerd en gevoeld wordt. We onderzoeken dit aan de hand van literatuurstudie en bezoeken aan en interviews en observaties bij een breed scala aan Amsterdamse projecten van, voor en door burgers.

Een transitie van burgerconsumentisme naar bewonersinitiatief?

Theoretische en beleidsmatige verwachtingen

Door professionalisering, schaalvergroting en bureaucrativering van overheidsinstituties zouden burgers de laatste decennia beroofd zijn geraakt van het gevoel van verantwoordelijkheid voor hun eigen leven en leefomgeving (RMO 2013: 24-5) en verworpen zijn tot calculerende consumenten van overheidsdiensten. Deze aanbieder-klantrelatie heeft geleid tot een kostbare en ontzielde aanpak van sociale kwesties. De suggestie is dat lokale gemeenschappen steeds meer geneigd en in staat zijn om zelf zorg dragen voor maatschappelijke voorzieningen, en op een efficiëntere, duurzamere en democratischere manier dan wanneer dit de verantwoordelijkheid van de overheid zou zijn. In toenemende mate is men in staat om zich buiten de staat en de markt om te organiseren in productieve gemeenschappen (o.a. Benkler 2002, 2006; Castells 2000; Himanen 2001; Langman 2005; Raymond 2000; Shirky 2008; Tapscott & Williams 2008), die een passender aanbod van collectieve goederen en diensten voortbrengen. Immers, diegenen die, veelal op basis van vrijwilligheid en uit gevoelens van mede-eigenaarschap en medeverantwoordelijkheid betrokken zijn bij de productie van deze voorzieningen, zullen, zo is de suggestie, zorgen voor een zo efficiënt mogelijke productie hiervan en een aanbod dat nauw aansluit bij hun eigen noden en wensen. Gedreven door bezuinigingsoverwegingen en gesteund door een aantal succesrijke voorbeelden op het gebied van maatschappelijk initiatief en sociaal ondernemerschap stuurt de Nederlandse overheid aan op een transitie van de klassieke verzorgingsstaat richting een participatiemaatschappij of *Doe Democratie* (Plasterk 2013).

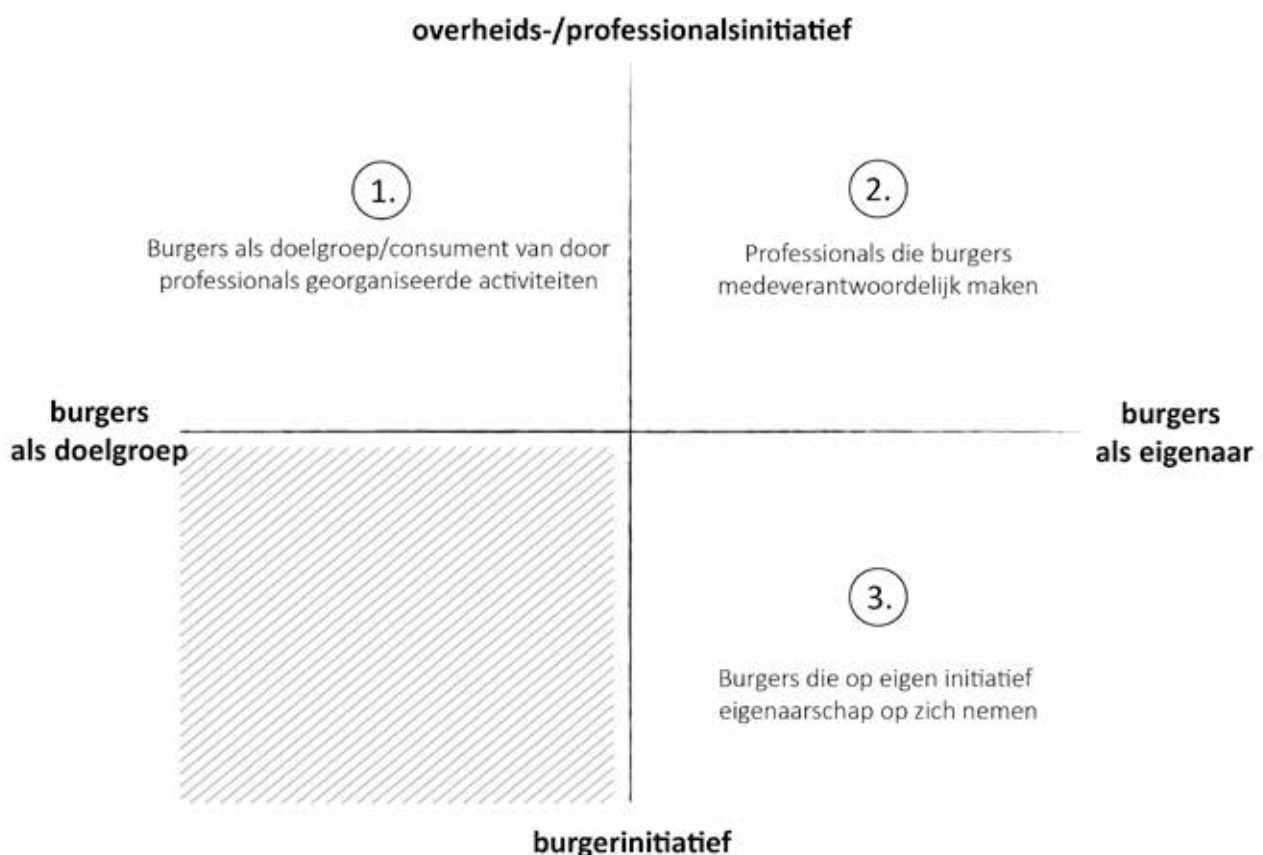
Deze ontwikkeling is niet nieuw, maar sinds de jaren tachtig is het beroep op burgerkracht en burgerondernemerschap wel steeds explicieter geworden (De Boer & Van der Lans 2013). Vertegenwoordigers van burgers, die onder meer tot functie hebben de samenleving van collectieve goederen en diensten te voorzien, juist omdat deze door burgers en markt niet opgebracht kunnen worden, proberen meer en meer van hun verantwoordelijkheid terug te leggen bij diezelfde burgers.. Om te bewerkstelligen dat burgers daadwerkelijk verantwoordelijkheid nemen, worden voorwaarden geschapen en waar nodig participatieprofessionals ingeschakeld om bewonersinitiatief te bespoedigen. Schinkel (2012: 12) spreekt over "van bovenaf ingegeven zelforganisatie". De vraag die we ons stellen is:

Hoe vindt de overdracht en overname van eigenaarschap plaats? Hoe wordt eigenaarschap in de praktijk precies georganiseerd en gevoeld?

Onder eigenaarschap verstaan we in dit kader naast de formele verantwoordelijkheid voor het creëren van bepaalde maatschappelijke voorzieningen ook het informele gevoel van betrokkenheid hierbij en navenant handelen. Zoals we al zagen vindt eigenaarschapsoverdracht plaats naar collectieven, gemeenschappen en hybride organisatievormen. In die zin doen we met de focus op burgers de werkelijkheid geweld aan, maar deze focus doet recht aan het discours rond zelforganisatie dat zich sterk richt op “burgerkracht” en helpt ons helderheid te creëren in de complexe praktijk van buurtorganisaties.

Naast het ideaaltypische geval waarin burgers zelf het heft in eigen handen nemen om maatschappelijke voorzieningen van onderaf te organiseren, vinden we in ons onderzoek buurtinitiatieven waarbij overheid en professionals het initiatief nemen en waarbij burgers als doelgroep of als eigenaar functioneren. Dit leidt tot drie types van buurtinitiatieven:

1. Door professionals geïnitieerde buurtinitiatieven waarbij geen of in beperkte mate sprake is van eigenaarschap van burgers. Burgers zijn hier de doelgroep van door de overheid of woningcorporaties betaalde en gestuurde professionals. Motto: “Doe alsjeblieft mee!”
2. Door professionals geïnitieerde buurtinitiatieven waarbij sprake is van de overname van eigenaarschap door burgers. Motto: “Doe het zelf!”
3. Burgers die op eigen initiatief eigenaarschap op zich nemen². Motto: “Wij doen het zelf!”

Figuur 1. Typen van eigenaarschap bij buurtinitiatieven.

² Een situatie waarin burgers initiatief nemen, zonder dat zij eigenaar zijn van of eigenaarschap voelen bij hun eigen initiatief laten we hier buiten beschouwing.

Onderzoek naar eigenaarschap

Methodes

Om te onderzoeken hoe eigenaarschap werkt, hebben we een brede selectie gemaakt uit recente Amsterdamse buurtinitiatieven. Een overzicht van bestudeerde initiatieven is te vinden in *Figuur 2*. Elk initiatief of project is tenminste één keer bezocht en er is telkens uitgebreid gesproken met minstens één betrokkene, veelal iemand die een centrale rol speelt. Met de respondent zijn verschillende aspecten in kaart gebracht die medebepalend zijn voor eigenaarschap, zoals wie het initiatief heeft genomen, hoe het initiatief is gefinancierd, wie formeel en wie in de praktijk verantwoordelijkheden draagt. Het volledige overzicht van aspecten die in ogenschouw zijn genomen is te vinden in *Bijlage 1*. Op basis van de respons op deze vragen is bepaald hoe eigenaarschap bij verschillende initiatieven werkt.

Figuur 2. Bestudeerde Amsterdamse buurtinitiatieven naar type.

Broedstraten - Kleurenstraat - Klipperstraat 81

Drie typen van eigenaarschap bij Amsterdamse buurtinitiatieven

Onderzoeksresultaten

Doe alsjeblieft mee!

In deze categorie zien we steeds één of meerdere zeer energieke professionals die, op basis van een sterke motivatie en dankzij goede ingangen bij gemeente of woningcorporaties, kansen zien om met subsidies of opdrachten projecten te initiëren. De professionals zijn soms in loondienst maar vaker zijn het ondernemende zzp'ers. In sommige gevallen zijn bij aanvang van deze projecten geen of slechts beperkte groepen burgers betrokken. De professionals organiseren activiteiten waarin bewoners kunnen participeren en zij bieden steun, kennis, netwerken of fysieke ruimte, zoals bijvoorbeeld een podium, werkplek of ontmoetingsplek om buurtbewoners de gelegenheid te bieden zelf met initiatieven te komen. Er worden wel groepjes buurtbewoners gevonden die willen participeren in door professionals georganiseerde buurtactiviteiten, maar zij doen dat als consument of doelgroep. Van eigenaarschapsoverdracht naar burgers is niet of nauwelijks sprake.

Voorbeelden

De professionals die we spraken besteden stuk voor stuk veel tijd en energie aan lobbyen, onderzoek doen naar alternatieve geldstromen en het schrijven van bedrijfsplannen om projecten gefinancierd te krijgen. Hun netwerk speelt een essentiële rol in het gerealiseerd krijgen van hun plannen³. Een voorbeeld van een professional die zich steeds weer inzet om plannen uit te werken en te presenteren om buurtinitiatieven opgestart en gefinancierd te krijgen is Simon van Dommelen, zakelijk leider van de stichting Noorderparkkamer en kwartiermaker van de Noorderpark Trust. Van Dommelen is een lange mid-dertiger die afgewogen maar gepassioneerd spreekt en die zowel de flair als het vermoeide van een ondernemer uitstraalt. Aan de hand van tientallen rijk geïllustreerde Powerpointslides ontvouwt hij een reeks aan plannen en ideeën om in Amsterdam Noord een serie buurtondernemingen "van, voor en door buurtbewoners" te realiseren. Zo schetst hij onder andere een project waarbij het Clucius College mee-investeert in een nieuw paviljoen, ontworpen door buurtbewoner-architecten en gebouwd van kunststof dat buurtbewoners inzamelen. Dit zou een door buurtbewoners geëxploiteerde plek moeten worden waar hardlopers zich kunnen omkleden, buurtgenoten elkaar kunnen ontmoeten en waar het Clucius onderwijsprojecten realiseert, waardoor leerlingen, die deels ook de hangjongeren in

---

³ Van Dommelen: "Het is echt bizar met hoeveel organisaties we samenwerken. Dat is gewoon onze corebusiness geworden. Ik denk dat er geen organisatie is in Noord die zo veel verbindingen heeft. (Interview 7 december 2013)." "[W]ij hebben lijstjes zowel naar de overheid als naar de bewoners, dus we kunnen zowel met de alcoholisten uit de hanggroep gesprekken voeren en we maken afspraken met de wethouders. Verbindingen leggen, dat is onze rol." (Interview 7 december 2013).

het park zijn, zich meer betrokken gaan voelen bij hun omgeving. Met wat overblijft van de exploitatie zou de Noorderpark Trust de drinkers die worden ingezet bij parkbeheer professionele steun en een vergoeding kunnen bieden.

Dit voorstel komt grotendeels uit de koker van Van Dommelen en zijn collega's. Hij is er van overtuigd dat er weinig zelforganiserend vermogen in wijken is, maar dat professionals als hij dat wel kunnen *triggeren*:

Er zijn meerdere inspirerende voorbeelden van projecten die door buurtbewoners zijn gestart rond de Noorderparkkamer, zoals de Flora Kokjes, de picknickbanken van Kees Meijer en Noorderpark in Beweging. Verschillende van deze projecten gebruiken de Noorderparkkamer als (betaalde) uitvalsbasis en krijgen actieve support van de betrokken professionals, maar functioneren verder betrekkelijk autonoom. Het streven is dat meerdere buurtbewoners de Noorderparkkamer beschouwen als hun huiskamer en podium. De altijd aanwezige hanggroep maakt actief gebruik van dit aanbod, maar in de gevallen waarin kunstenaars en ondernemers activiteiten organiseren met het doel om ideeën voor de buurt naar boven halen en deze te helpen realiseren, blijken duurzame betrokkenheid en overdracht van verantwoordelijkheid voor continuering van deze activiteiten niet eenvoudig realiseerbaar. Medewerkers worden ingezet om buurtbewoners te betrekken bij de activiteiten van de Noorderparkkamer door hen te vragen wat zij voor hun buurt zouden willen organiseren. Het zelfde gebeurt in De Baarsjes, waar studenten van de Academie van de Stad zich in ruil voor huurkorting inzetten om buurtbewoners te betrekken bij het organiseren van activiteiten rond leefbaarheid en welzijn in hun wijk. Ook hier worden buurtbewoners benaderd door huis aan huis aan te bellen. Het blijkt niet gemakkelijk te zijn om hen te interesseren en te motiveren om zelf activiteiten voor hun buurt op te zetten. Stagiaire bij de Noorderparkkamer Heleen van den Broek:

Ik ben de afgelopen tijd bij heel veel mensen over de vloer geweest en die zijn allemaal ontzettend vriendelijk en aardig, maar je krijgt alleen maar sociaal wenselijke antwoorden. Iedereen zegt "goed waar jullie mee bezig zijn!" en "Vooral doorgaan!" maar uiteindelijk vind je daar geen mensen mee die iets willen ondernemen. Vaak zeggen ze ook: "Ik heb al genoeg te doen." of "Dat is niets voor ons." (Interview 10 april 2014)

Al blijkt uit spreidingskaartjes dat bezoekers aan de Noorderparkkamer uit uiteenlopende delen van de buurt en de stad komen, van gebiedsbeheerder Marrit Zijlstra (Ymere) begrijpen we dat verschillende buurtbewoners de Noorderparkkamer beschouwen als een plek voor "yuppen van de dijk". Door inspanningen van de Noorderparkkamer kantelt dit beeld langzamerhand, maar bewoners zien zich bijvoorbeeld bevestigd in het dansprogramma van het Burenbal van vorig voorjaar, waarin hen opvalt dat er wordt gedanst op muziek van over heel de wereld, maar dat het Nederlandse levenslied ontbreekt. Onder de aanwezigen bij de eindperformance zijn nauwelijks buurtbewoners.

Evenals toen de Noorderparkkamer begon hebben de studenten van de Springlevende Wijk-projecten van de Academie van de Stad geen of nauwelijks relaties met buurtbewoners. Zij moeten hun netwerken dus van de grond af opbouwen. Projectcoördinator Joep Albers, een jonge hond die gepassioneerd spreekt over de boost aan leer- en levenservaring die hij zowel zijn studenten als de buurt waarin zij werken hoopt mee te geven is zich er van bewust hoe hard dat werken is:

Het begin is het allermoeilijkste. Dan moeten ze [de studenten van de Springlevende Wijk-projecten van Academie van de Stad, ER en JU] echt een netwerk opbouwen. Dat is heel actief. Bij alle organisaties in de buurt langs. Ze moeten je kennen. Bij de buurtbewoners aanbellen. Niet één keer, maar meerdere keren. Naar bewonersavonden. Wanneer de school uit gaat gaan de studenten langs met een koffiekar om kennis te maken met de ouders. [...]. Projecten moeten naar behoefte van de buurt worden opgezet. Het is dus wel belangrijk dat buurtbewoners echt op een project zitten te wachten [...]. En dan komt het nog geregeld voor dat er maar één persoon komt opdagen op een activiteit, en dan is het de taak van de coördinator om dat weer vlot te trekken, bijvoorbeeld door het team weer te motiveren bij de mensen langs te gaan en koffie uit te delen... (Interview 12 december 2013)

Dit wordt bevestigd door deelnemers die vaak aangeven dat ze wel vorderingen boeken maar dat nog niet echt sprake is van sterke netwerken. Eén van de projecten, Springlevend Columbus, is onlangs gestopt, omdat er vanuit de sponsorende woningcorporatie minder geld beschikbaar was voor leefbaarheidsprojecten. Volgens onze respondent richten deze zich meer op het beheer en onderhoud van hun bezit, waardoor zij voornamelijk sociale projecten uitvoeren die betrekking hebben op beheer en onderhoud.

Dat buurtbewoners zich niet ontpoppen tot mede-eigenaar, betekent niet dat ze helemaal uit beeld zijn. De activiteiten van de Noorderparkkamer worden goed bezocht: bij de podiumevenementen vormen zij zelf met hun band, koor of toneelgezelschap de act of zijn zij te vinden in het publiek; er zijn mensen uit de buurt die wat bijverdienen door hapjes te verkopen tijdens optredens de hanggroep uit het park verricht hand- en spandiensten in ruil voor een paar pilsjes. De betrokkenheid van deze verschillende gebruikersgroepen vraagt om constante aansporing en is vluchtig en voorwaardelijk en is in het geval van de drinkers soms grillig te noemen. Ondanks de tomeloze inzet van professionals vindt nauwelijks eigenaarschapsoverdracht richting burgers plaats. Volgens Van Dommelen vragen Buurtbewoners helemaal niet om eigenaarschap: "Een deel wil wel hun invloed uit kunnen oefenen en die ruimte krijgen ze volop."

Ook bij de Kleurenstraat, de Muziekstraat en de Modestraat zijn bewoners vooral betrokken als doelgroep. In deze straten biedt de Stichting Broedstraten kunstenaars gesubsidieerde woon- en werkruimte met als doel "het leven in de straat mooier en leefbaarder maken." Deelnemende

professionals worden geselecteerd op hun intenties om met buurtbewoners te werken. Dat leidt wel tot deelname (buurtbewoners volgen muzieklessen, zingen in een koor, bezoeken een optreden, komen langs voor de kapper, de naailessen, de danslessen, de wisselboetiek) maar “mensen motiveren in het zelf doen” leidt volgens de kwartiermaakster van de Modestraat en interim artistiek leider van Stichting Broedstraten Mira ter Braak weliswaar tot betrokkenheid, maar veelal niet tot daadwerkelijke overname van eigenaarschap. Bij het wereldrestaurant bijvoorbeeld bereiden de vaste buurtkoks maandelijks met organisatorische steun van de Modestraat en met hulp 10 vrijwilligers diners waar 70 bezoekers aan mee-eten, maar de houding van de meeste bewoners is in basis consumptief. Maar, zo stelt Ter Braak:

Bewoners worden heel blij van het meedoen en ondersteund worden in het tot actie komen en realiseren van dromen. Alleen vaak als deze ondersteuning wegvalt is het lastig om zelfstandig de juiste en vaak complexe routes te bewandelen. Omdat er meestal niet genoeg ruimte voor de professionals ter ondersteuning kan worden gecreëerd (in de vorm van financiële stormen voor begeleiding op de langer termijn) is de stap van consumptie naar zelfstandig voortzetten te heftig. De bewoners die al iets verder zijn in zelfstandig opereren weten vaak wel, met onze adviezen/ondersteuning, verder te komen. (Correspondentie per mail 20 januari 2015)

De relatie met de professionals lijkt kwetsbaar: sinds de verhuizing van de Modestraat van de Volendammerweg naar de WokKing aan het Buikslotermeerplein is het lastig gebleken het contact met de oude buurtbewoners in stand te houden. Een aantal heeft de weg naar de WokKing gevonden, maar volgens Ter Braak zijn de activiteiten niet gecontinueerd op de oude locatie en zijn daar geen nieuwe initiatieven ontstaan. Volgens haar illustreert dit dat er een zekere hoeveelheid tijd nodig is om aan vertrouwen en mobilisering te werken om hiermee iets op te kunnen bouwen dat duurzaam is. Dit lijkt op de nieuwe locatie beter te lukken. De jonge duizendpoot die zelfs tijdens gesprekken telefoontjes aanneemt en overlegt met andere kwartiermaaksters, mensen binnenlaat in de WokKing en hen het programma meegeeft, kinderen de weg wijst naar naailes en geïnteresseerd vraagt wat bezoekers hebben gevonden in de wisselboetiek:

Eigenlijk voelen we ons allemaal haast tot het ziekelijke aan toe verantwoordelijk voor wat we doen en daarom steken we er ontzettend veel wat ze met een net woord ‘passie-uren’ noemen in. Soms gaat het zo ver dat het ten koste gaat van m’n eigen werk. Dan loopt er een productie niet of is er iets aan de hand met de riolering en dan ga je er toch weer op af. Uiteindelijk zit iedereen bijna tegen een burn-out aan. (Interview 16 april 2014). Een bijzonder (buurt-)contact laat je gewoonweg niet zomaar vallen. Dat zou namelijk onmenselijk zijn. (Correspondentie per mail 20 januari 2015)

In Amsterdam West heeft het stadsdeel het plan opgevat om in het kader van bewonersgestuurde wijkontwikkeling een groep creatieve vrouwen te stimuleren om een buurtonderneming – “een

ondernemerscentrum op het gebied van mode en ambacht” – te beginnen (Lokale Lente 2014). De afgelopen drie jaar zijn achtereenvolgens drie verschillende professionals aangetrokken om dit project – Gouden Handen genaamd – van de grond te krijgen. De goed genetwerkte, sterk betrokken en inventieve sociaal ondernemer Nies Medema die de dames van Gouden Handen zoals ze zich noemen onlangs een ondernemerscursus gaf, merkt op dat er bij de eerste vergaderingen over dit project alleen professionals en geen buurtbewoonsters aan tafel zaten. Zij spant zich in om de ondernemerszin en het ondernemerspotentieel met de doelgroep te onderzoeken, maar zij benadrukt dat dit volgens haar een traag en stapsgewijs proces is, zonder te kunnen garanderen dat dit daadwerkelijk leidt tot burgerautonomie en buurtondernemerschap:

De eerste offerte [voor een ondernemerscursus, ER en JU] heb ik zelf gemaakt, voor het stadsdeel. De tweede heb ik met hen gemaakt, dus dat vind ik een enorme stap vooruit. Dan gaan we nadenken, wat is er nog nodig? Heb je nog extra externe scholing ... wat heb je precies nog nodig? Wat wil je nog leren? Want jullie zijn nog niet zo ver dat jullie nu zelfstandig een corporatie of een coöperatief kunnen opzetten [...] Sommige willen echt graag ondernemer worden [...] Het zijn allemaal mensen die wat willen of die voorzichtig wat gaan willen, maar drie stappen terug is het soms om te kunnen weten wat je kunt willen... (Interview 15 april 2014)

Medema constateert dat sociaal ondernemers zoals zij zelf weliswaar goede ideeën en intenties kunnen hebben, maar dat dit nog niet hoeft te betekenen dat hun doelgroepen die navoelen en navolgen door bijvoorbeeld het initiatief bij het opzetten van een collectieve onderneming overnemen:

Ik loop vaak veel te ver voorop en dan kijk ik achterom en dan is er niemand meer en dan denk ik: "O ja" en dan moet ik weer drie stappen terug en dat ben ik nu steeds beter aan het leren inderdaad. Te kijken naar eigenaarschap. En dat weet ik zelf ook nog niet, hoe goed dat gaat werken. (Interview 15 april 2014)

Medema ziet dat de dames van Gouden Handen de vaardigheden die ze aangeleerd hebben gekregen langzamerhand steeds meer inzetten en van elkaars ervaringen beginnen te leren. Het afgelopen jaar heeft een aantal van hen – onafhankelijk van elkaar en niet altijd in de buurt – (betaalde) projecten gestart of uitgevoerd, zoals het organiseren van moskeetours, het produceren en verkopen van handwerk, het runnen van de moestuinvereniging en het importeren van kleding, maar van een zelfstandig wijkcollectief is nog geen sprake.

Academie van de Stad - Springlevend Columbus - Bloembollen planten

Broedstraten - Modestraat - WokKing

Conclusie – Professionals met beperkt bereik

Vanwege hun actieve inzet om buurtbewoners te betrekken doen de participatieondernemers denken aan klassieke opbouwwerkers, maar zij ontberen de structurele financiering. Of ze nu in loondienst of als zelfstandige werken, de nieuwe generatie *community builders* is voortdurend bezig is om nieuwe projecten en bijbehorende bedrijfsplannen te ontwikkelen en bij verschillende partijen fondsen te werven. De participatieprofessionals hebben een dagtaak aan het zoeken naar financiering en het formeren van coalities rond projecten. Participatieprofessionals die in opdracht van de overheid bewoners enthousiasmeren zijn energiek, gedreven en optimistisch. Ze zijn ervan overtuigd dat bewoners zelf initiatief zullen tonen als er werk van wordt gemaakt. Dit komt ook naar voren in hun taalgebruik. De participatieprofessionals zien zichzelf als pioniers die voorgaan in een beweging. Vaak wordt gezegd dat bewoners "nog" niet betrokken zijn, dat een proces "aan het begin" staat of dat het een kwestie van "vallen en opstaan" is. Daarmee wordt de suggestie gewekt dat betrokkenheid van bewoners niet vanzelfsprekend of eenvoudig te regelen is maar dat bewoners wel - zij het met horten en stoten en dankzij veel werk van professionals - geleidelijk meer betrokken raken en uiteindelijk initiatieven overnemen. Of dat ook echt zo is valt niet te zeggen maar er zijn weinig aanwijzingen voor. Er zijn daarentegen wel aanwijzingen dat er structurele beperkingen zijn voor zo'n geleidelijke overname door bewoners. Ten eerste komen de initiatieven niet uit de koker van bewoners zelf, waardoor een *mismatch* tussen hun behoeftes en het aanbod bestaat. Als tweede komt daarbij dat participatieprofessionals vaak niet uit de wijk komen en buurtbewoners zich niet altijd even makkelijk door buitenstaanders laten overhalen te participeren in wat zij als andermans projecten beschouwen. Dat de buitenstaanders wel een vergoeding krijgen en de bewoners niet, speelt daar ongetwijfeld ook in mee. Ten derde is de inzet van de participatieprofessionals sterk voorwaardelijk: ze zetten zich in omdat en zolang ze hiervoor beloond worden. Vaak besteden ze ook vrije tijd aan hun initiatieven maar al snel krijgen ze dan het gevoel dat ze overvraagd of onderbetaald worden. Maar buurtbewoners krijgen überhaupt niet betaald en hebben bovendien niet de initiatieven bedacht, waardoor de kans klein lijkt dat zij structureel en onbetaald de fakkel over zullen nemen. Het is voor buurtbewoners aardig eens deel te nemen aan een koffieochtend, een ondernemerscursus, naailessen of Namibische dans, maar ze ervaren geen belang of urgentie – of dit bloeit zeer langzaam op na intensieve begeleiding - om zelf een buurtlokaal te gaan runnen, een buurtonderneming te starten of danslessen te gaan organiseren. Tot op heden zijn burgers bij bovengenoemde initiatieven geen eigenaren maar de *doelgroep* van participatieprojecten.

Doe het zelf!

In de categorie *Doe het zelf!* slagen professionals erin om buurtbewoners medeverantwoordelijk te maken voor buurtvoorzieningen. In vrijwel elk van de in dit type ondergebrachte initiatieven gaat het om buurthuisachtige projecten die geconfronteerd worden met subsidiestops, waarbij de doelgroep het belang ervan in lijkt te zien om deze voorzieningen zelf te creëren of voort te zetten. De inzet van professionals – zowel zzp'ers als werknemers van welzijnsinstellingen – is hierin essentieel. Zij zijn voortdurend bezig bewoners te motiveren en te stimuleren verantwoordelijkheid te nemen en om met de veel gebezigde aansporing "Jullie moeten het zelf doen!" een cultuur van eigenaarschap te ontwikkelen. De participatieprofessionals schakelen hun kennis, ervaring, creativiteit en netwerk in om activiteiten en samenwerkingsverbanden op te starten en om bedrijfsmodellen te ontwikkelen. Met de verwachting dat de huidige subsidiekanalen in de toekomst waarschijnlijk niet meer zullen bestaan, wordt nagedacht hoe deze buurtondernemingen in spé zouden kunnen voortbestaan. Voor bewoners staan de voorzieningen waarvan zij gebruik maken op het spel, voor professionals kan dit een opdracht zijn - vanuit overheid, welzijnsinstelling of woningcorporatie - of een manier om (als buurtondernemer) een inkomen te verwerven. Omdat bij dit type buurtinitiatieven sprake is van wederzijdse afhankelijkheid tussen gebruikers en professionals, spreken we van coproducties.

Voorbeelden

Veel buurthuizen en wijkcentra in Amsterdam zijn gesloten of worden met sluiting bedreigd. Vanuit de overheid en uit buurten wordt gezocht naar manieren om wijkvoorzieningen meer in handen te geven aan burgers. In één van de Broedstraten, de Kleurenstraat, wordt de ruimte van de beheerder van de woningcorporatie door de in de buurt gevestigde creatieve ondernemers gebruikt als buurtkamer. Van hieruit organiseerden kunstenaars de afgelopen jaren straatteken- en garageschildermiddagen, film- en striptekenevenementen, tuinier- en kookworkshops en buurtbijeenkomsten. Maar omdat de zogenoemde 'kwartiermakers' slechts kortlopende projecten gefinancierd krijgen, kunnen zij zich slechts ad hoc inzetten voor de continuering van de programmering van de buurtkamer. Een voormalig kwartiermaakster:

Het lijkt erop dat de buurt de buurtwerkkamer die we samen gestart zijn open houdt, maar het geld is op en ik kan er nu gewoon even niet meer tijd in steken. Ik moet nu even voor mezelf gaan werken. (Interview 16 april 2014)

In februari 2015 blijkt dat van actieve overname van de buurtkamer buurtbewoners geen sprake is. In voormalige buurtcentra, waarvan er een aantal tegenwoordig Huis van de Wijk heet, zijn professionals langer betrokken om deze transitie op gang te helpen. Van buurtbewoners wordt verwacht dat zij hier op eigen initiatief ruimtes huren en activiteiten ontplooiën. Dit leidt doorgaans niet tot drastische wijzigingen

in het programma, maar een verschil met de voorgaande situatie is dat niet welzijnsinstellingen maar docenten en cursisten zelf verantwoordelijk zijn om de activiteiten kostendekkend te laten zijn en te zorgen voor de huurafracht.

Bij het van buiten gezien sfeerloze Huis van de Wijk Buitenveldert zien we hoe verschillende bezoekersgroepen op verschillende manieren met hun nieuw verworven eigenaarschap omgaan. Het kapitaalcrachtige en zelfstandige deel van de buurtbewoners dat een cursus kunstgeschiedenis volgt, stelt zich op als consumentencollectief. De overwegend zeer netjes geklede grijze dames maken hun cursusgeld (€15,- per persoon per les) voortaan over op de rekening van de zelfstandige docent die de cursus aanbiedt in plaats van op die van de welzijnsinstelling die de cursus voorheen organiseerde. Ze hebben nu ook meer sturingsmacht: bij veranderende behoeften of tegenvallend aanbod zoekt de groep een nieuwe docent. Bij de groep minder welgestelde aquarelcursisten is dit geen optie. Zij hebben niet de middelen om per les een professionele docent te betalen. Eén van hen, Coby Artz, is in de loop der jaren tegen wil en dank verantwoordelijk geworden. Zij komt op het eerste gezicht over als een zeer nuchtere, volkse dame, maar ze uit uitgebreid haar onzekerheid omtrent haar rol als buurtonderneemster. Toen haar eigen docent jaren geleden wegens bezuinigingen vertrok, heeft zij uit betrokkenheid en plichtsbesef de organisatie van de lessen overgenomen. Ze werd daarmee ook verantwoordelijk voor het innen van het benodigde cursusgeld om de zaalhuur te kunnen betalen (€30,- per les). Dat ervaart ze als een persoonlijke belasting, want wat als er niet voldoende cursisten op komen dagen? Dan legt Artz soms geld bij, wat frictie geeft met haar man, die zegt:

Betalen om vrijwilligerswerk te kunnen doen. Je bent niet goed bezig... (Interview 29 november 2013)

Waarop haar antwoord is dat ze dit doet voor de dames, die naar de schildercursus komen om aanspraak te hebben, dat ze daar naar uitkijken, en dat zij die niet voor een gesloten deur wil laten staan. Een tijd lang sliep Artz minder, haar hoofd pijnigend over hoe ze moest zorgen voor voldoende cursisten.

In het monumentale Huis van de Wijk Lydia aan het Roelof Hartplein in Amsterdam Oud-Zuid weet programmacoördinator Thea Geurtsen (sinds februari 2015 gepensioneerd) de benodigde extra inkomsten te genereren door bij alle cursussen kleine verhogingen van huur en cursusgeld door te voeren, door ruimtes efficiënter te gebruiken en door andere groepen uit de wijk ruimtes te laten huren. Eén van de meest ondernemende vrijwilligers bij Huis van de Wijk Lydia, Joris Marsman, een rijzige, stoere kerel met een open blik, weelderig grijs haar en dito baard vertelt met een heldere stem:

Dat is haar kwaliteit dat zij [programmacoördinator Thea Geurtsen, ER en JU] dat voor elkaar heeft gekregen. [...] Dat is een professionele kwaliteit. Dat zouden wij [vrijwilligers, ER en JU] niet zomaar op die manier doen. (Interview 28 mei 2013)

Deze dame met aanzien en autoriteit propageert naar eigen zeggen al jaren een cultuur van medeverantwoordelijkheid en "zelf-doen" (Interview 27 november 2013). Samen met buurtbewoners probeert ze ook de huidige bezuinigingsronde het hoofd te bieden:

Ik neem mensen allemaal mee in het geheel. Ik maak ze medeverantwoordelijk. [...] Voortdurend neem ik mensen mee, van "als we hier willen open blijven..." Het stopt, het moet gewoon stoppen, òf we gaan mee in het samen opbrengen van het geheel... (Interview 27 november 2013)

Geurtsen combineert aandacht voor de bezoekers van het Huis van de Wijk met kordaatheid, en zakelijkheid. Ze heeft natuurlijke autoriteit zonder boven de anderen te staan. Ondanks dat het haar lukt om een grotere mate van zelfvoorzienendheid te bewerkstelligen, dreigde in 2013 toch een exploitatietekort te ontstaan. Huurder Combiwel en verhuurder Ymere schreven een pitch uit om commerciële partijen voorstellen te laten doen om het gebouw, inclusief het Huis van de Wijk te laten renderen⁴. Dit *triggerde* de bewonerscommissie van het Huis van de Wijk zelf ook op eigen initiatief een *bidbook* in te dienen. Geurtsen:

Dat regelt zich vanzelf. En het is de huidige cultuur van hier: "We willen het open houden!"

Het voorstel van de commissie is om meer inkomsten te genereren door culturele activiteiten te programmeren. De bewonerscommissie krijgt niet te horen dat hun voorstel het winnende is, maar Combiwel en Ymere zoeken ook geen andere partijen om mee in zee te gaan. Marsman:

Al die partijen die zich gemeld hebben, die zijn één voor één afgefallen. Wij zijn de enige die overgebleven zijn. We hebben het gered!" [...]. Ze hebben geprobeerd iets commercieel te verkopen wat commercieel niet te verkopen valt. (Interview 28 mei 2014)

Achteraf blijkt het exploitatietekort mee te vallen. De bewonerscommissie probeert de plannen voor de culturele programmering alsnog ten uitvoer te brengen, maar de resultaten en de steun van andere

---

⁴ "Ymere en Combiwel willen graag via een breed uit te zetten 'pitch' geïnteresseerde en vooral gemotiveerde ondernemers c.q. exploitanten uitnodigen om met een idee te komen voor de invulling van de beletage en het souterrain van Huize Lydia." (Documentatie Pitch Huize Lydia, online via <https://www.ymere.nl/ymere/downloads/br-15465-20121221114412.pdf>, geraadpleegd 16 april 2015).

bezoekers en gebruikers van het Huis vallen Marsman vooralsnog tegen:

Dat [mensen opstonden om te helpen, ER en JU] was in het jaar dat we echt dachten, nu gaan we onderuit. Dus dan zie je dat veel meer mensen bereid zijn, en dat is ook gebeurd, ons podium is veel meer ondersteund, en dat gebeurt ook. Maar dat is nu niet meer zo actueel in de zin dat we echt het gevoel hebben dat we echt onderuit gaan, maar het is ook niet zo dat mensen nu denken van: "Als ik nu ga helpen, dan red ik de zaak." [...] We hadden toen echt een grote urgentie. En dan is het fijn dat je een soort Jezus Christus bent die dan net de wereld gered heeft. Dat geeft een soort gevoel van: "Als ik me nu niet had opgesteld, positief had opgesteld, dan was het fout gegaan." Dan heb je echt een gevoel van dit hebben we mooi bereikt. Nu is het een beetje continuïteit. (Interview 28 mei 2014)

Met "continuïteit" doelt Marsman op de actiebereidheid bij bezoekers van Lydia, die zijns inziens met het wegvallen van de urgentie is weggeëbd. De bewonerscommissie kreeg veel bijval bij het indienen van het plan en support bij de organisatie van de eerste evenementen, maar momenteel is het moeilijk om vrijwilligers te vinden voor het cultuurpodium. Een andere belemmering in de overname van eigenaarschap is dat Combiwel, de maatschappelijke dienstverlener achter Huis van de Wijk Lydia, zijn eigen koers vaart. Onlangs investeerde het achtduizend euro in een verbouwing waarmee een uitgiftepunt werd gecreëerd bij de entree, met het idee dat buurtbewoners hier koffie en ijs konden serveren en maaltijden zouden kunnen verstrekken. Maar de bewoners hadden hier niet om gevraagd en hebben het gevoel dat zij dat moeten maar onmogelijk kunnen terugverdienen. Marsman:

Ze hebben wel de mond vol van de bewoners dit en de bewoners dat, terwijl ze te weinig zien wat zij dan zouden moeten doen [...]. Zij leggen dus dingen op aan ons waarvan ik denk: "Dat is toch van hun kant uit geredeneerd en dat lukt niet en dan zie je dus dat de inzet van bewoners om dat te laten lukken niet groot is. Dus ze kunnen ons ook niet voldoende motiveren voor hun eigen plannetjes. (Interview 28 mei 2014)

De bewoners zetten zich op meerdere vlakken actief in om het exploitatiegat van het Huis van de Wijk te dichten, maar zij krijgen de indruk dat hun plannen blijven liggen op het bureau van Combiwel, zonder dat deze serieus worden doorgesproken met Ymere. Omdat van serieuze samenwerking met andere stakeholders nauwelijks sprake lijkt te zijn⁵, ervaren de Huis-van-de-Wijkbezoekers eigenaarschap als van bovenaf opgelegd. Marsman:

---

⁵ "Kijk onze kritiek is, zonder dat ik daarmee de boel af wil branden, is wel dat wij eigenlijk vinden dat de dingen van onderaf gestart moeten worden en niet dat ze opgelegd moeten worden door een directeur van één of andere welzijnsinstelling die denkt dat het handig is dat het zo en zo gaat, omdat 'ie natuurlijk ook wel begrijpt dat z'n eigen club moet bewegen..." (Interview 28 mei 2014)

Wij hebben dus gezegd hoe ze [Combiwel en Ymere, ER en JU] die financiering [om het exploitatietekort terug te dringen, ER en JU] kunnen regelen. We weten er vrij veel van. De bewoners weten er vrij veel van dus die hebben ook behoorlijk gedetailleerd kunnen praten over hoe je zoiets aan moet pakken, maar Ymere moet het wel doen. Kijk, als ze het niet doen, en ze gaan ons alleen maar geld vragen [er is sprake van dat de huur binnenkort omhoog zal gaan, ER en JU] en ze doen geen fuck, dat is natuurlijk niet reëel hè? Moet je luisteren, dat kan toch niet? Jullie gaan achteruit leunen en ons uitmelken. Wij moeten hard werken en jullie doen geen fuck. (Interview 28 mei 2014)

Wanneer we Marsman een half jaar later weer spreken begrijpen we dat het contact en de relaties met Combiwel en Ymere verbeterd zijn. Hij toont plannen van een aantal actieve buurtbewoners en leden van de bewonerscommissie en vertelt over de support voor het opzetten van een buurtonderneming:

We hebben onze knopen geteld en zijn tot de conclusie gekomen dat budgetten alleen nog maar verder zullen slinken. En dat een buurtonderneming ons misschien wel in staat stelt om Lydia op redelijk autonome wijze voort te laten bestaan. Misschien via crowdsourcing of commerciële sponsors... (Interview 9 februari 2015)

Sociaal Ondernemend Opbouwwerk Zuid (SOOZ) spant zich ook in om het eigenaarschap van Huis van de Wijk Olympus en bewonersbuurthuis HoofdKwartier in handen van buurtbewoners te leggen. De extraverte directeur van SOOZ Jelle Houtsma merkt op dat buurtondernemingen zich formeel gezien aan veel regels gehouden zien, wat zijns inziens niet past bij het idee van 'bewoners die worden gestimuleerd om zelf een buurtkamer te runnen':

Als wij ons keurig aan alle regels zouden houden zou het HoofdKwartier waarschijnlijk nog niet open zijn. (Correspondentie per mail, 13 januari 2015)

HoofdKwartier zou een aanslag kunnen krijgen voor reclame-uitingen omdat het programma aan de ramen hangt en het moet officieel precariobelasting betalen voor een bord aan de gevel. Het stadsdeel eist dat er iemand is met een bedrijfshulpverleningscertificaat en omdat buurtbewoners hapjes serveren aan buurtgenoten moet er ook iemand zijn met diploma voor sociale hygiëne. Als bij mooi weer de stoelen worden buitengezet, zou er een terrasvergunning moeten zijn:

Ik heb het stadsdeel laten weten dat ik me niet teveel van de regels aantrek, naar eer en geweten zal handelen qua veiligheid, maar dat ik alle aanwijzingen op basis van regelgeving gewoon op het HoofdKwartier laat afkomen en dan wel met het stadsdeel om tafel ga zitten. (Correspondentie per mail, 13 januari 2015)

Omdat dagopvangfaciliteiten voor daklozen en mensen met psychische problemen in Amsterdam gesloten worden, stelt het stadsdeel de eis dat Huizen van de Wijk en buurtkamers zich inspannen om deze zogenoemde "GGZ'ers" hier een dagbesteding te laten vinden. Betrokkenen bij verschillende Huizen van de Wijk blijken hier weerstand tegen voelen. In Huize Lydia weet de programmacoördinator de instroom te kanaliseren door met alle groepen te overleggen of zij alsjeblieft één of meerdere van deze mensen in hun groep op kunnen nemen. Dit gebeurt uit solidariteit maar met lichte tegenzin. Men vraagt zich af of hier niet meer professionele begeleiding nodig is⁶.

Houtsma beschrijft hoe een groepje daklozen met hun geur en soms onaangepast gedrag een dusdanige stempel op de vrijdagse Vaste Prik Lunch⁷ in Huis van de Wijk Olympus drukte dat de oorspronkelijke bezoekers wegbleven, waardoor het initiatief moest stoppen. Volgens Houtsma is het opleggen van voorwaarden een risico voor buurtinitiatieven. Het doel is dat dergelijke initiatieven binnen korte tijd helemaal op zichzelf staan en volgens Houtsma werkt dit alleen als bewoners zich echt eigenaar van een project voelen:

Daar zie je al: Dit is helemaal niet alleen maar van de bewoners. Ze [de betrokkenen bij HoofdKwartier, ER en JU] krijgen het [pand] wel, maar wel onder een aantal voorwaarden [...]. Het stadsdeel zegt: "Leuk we subsidiëren mee, dus we willen wel dat daar activiteiten voor die, voor die en voor die ..." [...]. Als het kan [opvang van dak- en thuislozen en buurtbewoners met GGZ-problematiek, ER en JU] mooi meegenomen, maar de bewoners ga ik het pand aanbieden en die krijg ik alleen maar enthousiast om in beweging te komen voor de financiering⁸ als ze ook echt het idee hebben dat het van hun is, als zij eigenaar zijn en niet uitvoerder van het stadsdeel. (Interview 29 november 2013)

---

⁶ "[W]e vinden dat het niet verantwoord is. Er wordt heel veel bezuinigd op psychiatrie en bij dagbesteding en die mensen worden op straat gezet of krijgen te horen: "Nou, dan ga je toch naar het buurthuis?" Dus de druk is hier... ja, het wordt moeilijker zal ik maar zeggen om, het is minder vanzelfsprekend, want hier gebeuren eigenlijk dingen die, waarvan je denkt: "Kan je dat als vrijwilliger wel aandoen? Kan je gewoon wel als een paar huisvrouwen of welwillende mensen je ineens hier inzetten, want er gebeuren ook dingen die professioneel gesteund moeten worden, want dat kunnen we zelf niet. [...] Ze zijn welkom, hè? Dan heb je echt het gevoel van sommige mensen die kun je niet zomaar... Die zijn verward, of die moet je in de gaten houden of die gaan wel eens uit hun dak. [...] Het is nieuw in de zin van meer. Het is niet nieuw omdat het nooit zo was, want het is altijd geweest, [...] maar de druk wordt groter." (Interview 28 mei 2014). Geurtsen pleit voor de invoering van speciaal hiervoor opgeleide welzijnswerkers – *Welzijnswerkers Nieuwe Stijl* (Huis van de Wijkkrant December 2014: 3).

⁷ Een wekelijkse lunch voor €2,- per persoon.

⁸ Tot op heden hoeven de buurtbewoners die betrokken zijn bij HoofdKwartier de huur van €1.500,- per maand nog niet te betalen, maar de overige kosten (€7.000,- per jaar) moeten de bewoners zelf opbrengen.

Huis van de Wijk Buitenveldert - Aquarelleren

HoofdKwartier - Hoofddorpplein

Conclusie – Coproductie van burgers en professionals

In het geval van *Doe het zelf!* nemen participatieprofessionals het voortouw om buurtbewoners te stimuleren hun verantwoordelijkheid te nemen om buurtvoorzieningen te laten ontstaan of voort te laten bestaan. In verschillende gevallen is de eigenaarschapsovername uit nood geboren. Bij de Huizen van de Wijk zijn subsidiekanalen opgedroogd en moeten buurtbewoners zelf zorg dragen voor de instandhouding van buurtvoorzieningen. Bij buurtkamers zijn in de omgeving dusdanig weinig voorzieningen dat men op eigen initiatief is aangewezen. Wegens de beperkte tijd en middelen die voor hun werkzaamheden beschikbaar zijn, is het in het belang van de professionals dat zij hun taken en verantwoordelijkheden zo veel mogelijk overdragen aan buurtbewoners zelf. Aan de ene kant lukt dat vaak. Burgerbetrokkenheid blijkt soms consumptief en vrijblijvend te zijn, maar er worden wel degelijk bewoners gevonden die beheerderstaken overnemen, activiteiten en lessen organiseren of exploitatiebegrotingen schrijven. Hierbij gaat het echter altijd om de door professionals ondersteunde overname van verantwoordelijkheid voor deeltaken in plaats van de spontane aanzet tot overname van de productie van maatschappelijke voorzieningen.

Waar bewoners taken overnemen, marchanderen bestuurders en instellingen soms met de principes van eigenaarschap. Dan dalen plannen vanuit hoofdkantoren van welzijnsinstellingen of woningcorporaties neer in buurtinitiatieven. Vaak worden bij bewoners additionele taken en eisen neergelegd. Buurtbewoners vertonen weerstand tegen opgelegde verantwoordelijkheden. Opdrachten zoals te moeten handelen volgens een barformule en te moeten zorgen voor de opvang voor “GGZ’ers” frustreren de initiatiefnemers en cursisten van Huizen van de Wijk in hun gevoelens van eigenaarschap. Zij vinden het ongepast dat zij, terwijl ze al veel meer verantwoordelijkheid krijgen en nemen, nog meer overheidstaken in de maag gesplitst krijgen in plaats van adequaat ondersteund te worden bij hun verzelfstandiging. De overheid krijgt de aansporing *Doe het zelf!* soms net zo hard teruggespeeld.

Wij doen het zelf!

Bevlogen ondernemende burgers zetten zich uit eigen beweging in om voorzieningen voor zichzelf en voor hun eigen gemeenschap of omgeving te creëren. Ze ontwikkelen bijvoorbeeld sociale netwerken voor senioren (Stadsdorpen), beheren speeltuinen en zetten lokale duurzame energievoorzieningen op. Bij al deze initiatieven is het van belang dat er een kritische massa is van vrijwilligers en deelnemers om het werk en de kosten te dragen. Het is in het belang van de trekkers dat eigenaarschap zo veel mogelijk gespreid is. Hun initiatieven zijn dan ook georganiseerd als open collectieven waar naast de initiatiefnemers alle betrokkenen mede-eigenaar zijn. Mede onder invloed van beleid ontstaat echter na verloop van tijd formalisering en concentreren verantwoordelijkheden zich bij de groep die formeel verantwoordelijk is.

Voorbeelden

Amsterdam kent verschillende initiatieven van burgers die gezamenlijk collectieve voorzieningen opbrengen. Inspirerend voorbeeld zijn de vele Stadsdorpen (momenteel zo'n 20), gemeenschappen van vaak senioren die zo lang mogelijk in hun eigen omgeving willen blijven wonen. Omdat zij er van uitgaan dat zij in steeds mindere mate aanspraak zullen kunnen maken op steun van overheden en zorgleveranciers organiseren zij informele netwerken van buurtgenoten waarmee zij activiteiten ondernemen, waarmee zij diensten uitruilen en waarop men in geval van nood terug kan vallen. Alle Stadsdorpen hebben vergelijkbare activiteiten en doelen, maar elk met een eigen signatuur. Stadsdorp Zuid, opgericht in 2009, is de oudste en misschien wel de meest formele club. Deze Stadsdorpers hebben een formeel bestuur en een coördinatrice in dienst en zij betalen een maandelijkse ledenbijdrage waarmee zij een deel van hun activiteiten en hun organisatie bekostigen. Stadsdorp Nieuwmarkt is een principieel geldloze 'beweging'. Hun online en offline dienstenruilsysteem functioneert op basis van algemene wederkerigheid – voor verrichte diensten wordt geen directe tegenprestatie verwacht, maar van leden wordt gevraagd naar eigen inzicht en vermogen en op basis van vrijwilligheid bij te dragen aan het netwerk.

Naast lokale gemeenschappen voor zorg en nabuurschap zien we Amsterdamse collectieven die het initiatief nemen om een deel van hun stadsdeel van duurzame energie te voorzien. Een voorbeeld hiervan is Onze Amsterdam Noord Energie, dat zich inzet om in Amsterdam Noord een eigen windturbine te realiseren. Ook rond speeltuinen, zoals Frankendael en Mariottenplein, zien we dat burgers het initiatief nemen om deze op basis van vrijwilligheid te onderhouden en beheren.

In 2011 leest Lia Rijnhart in de krant dat welzijnsstichting Dynamo wegens bezuinigingen het beheer van Speeltuin Frankendael, die dan vaker gesloten dan geopend is, moet staken. In 1920 was hier al een speeltuinvereniging actief. Deze kon eind jaren tachtig na een vuurwerkincident waardoor het clubhuis onbruikbaar werd en toen de gemeente het herstel niet wilde financieren haar clubs geen onderdak meer bieden en raakte haar inkomsten kwijt. Frankendael is een ruime, groene speeltuin

aan de rand van Amsteldorp met rondom hoge bomen. Er staan picknickbanken en een paar mooie grote speeltoestellen, waaronder een klimtoren en een kabelbaan. Rijnhart, een welbespraakte, extraverte dame van rond de zestig met een jeugdig voorkomen en een rotsvast vertrouwen in het zelforganiserend vermogen van gemeenschappen, is ervan overtuigd dat groen en spelen in en met natuur van grote invloed zijn op de gezondheid en ontwikkeling van kinderen en volwassenen. Met haar buurvrouw Hilde Houweling vat zij het plan op om zelf met de buurt het beheer van de speeltuin over te nemen. Na een half jaar van overleggen met Dynamo en Stadsdeel Oost krijgen zij de sleutel van het speelpark in handen. Door stelselmatig iedereen in de speeltuin aan te spreken en door bij mensen in de buurt langs de deuren te gaan, proberen Rijnhart en Houweling vrijwilligers te werven. Heel anders dan bij de initiatieven besproken onder "Doe alsjeblieft mee!" lukt dat uitstekend. De twee buurtbewoners vinden al snel tientallen buurtbewoners en jongeren bereid om eens per jaar de speeltuin een week lang te openen en te sluiten. Rijnhart is zeer actief betrokken bij de tuin, maar niet op vaste tijden en momenten. Ze waakt ervoor niet een centraal sturende coördinator te worden, die ze in wezen wel is. Steeds weet ze connecties te leggen met en tussen buurtbewoners, buurtorganisaties en buurtondernemingen die zij aanmoedigt om gezamenlijk activiteiten te ondernemen. Ze motiveert kinderen de tuin te vegen en moestuintjes aan te leggen, nodigt kunstenaars uit om activiteiten met kinderen te ondernemen, zorgt dat de onderhoudsverantwoordelijke van het naastgelegen voetbalveld het gras maait, laat oudere jongeren zand en aarde kruien en een vuurplaats aanleggen en krijgt het voor elkaar dat er altijd wel iemand is die de wc schoonmaakt:

Heb je geen zin, dan moet je het vooral niet doen, hè, want dan gaat het niet goed. Je moet geen dingen tegen je zin doen. Er zijn altijd mensen die het wèl leuk vinden, en weet je, die ken je inmiddels. Nou, om daarmee te werken, dat is toch enig! (Interview 8 april 2014)

Officieel is er geen vaste bestuursstructuur op speeltuin Frankendael. Al Rijnharts activiteiten en handelingen zijn erop gericht om bezoekers dingen zelf te laten doen, zelf te laten uitvinden om zelf eigenaarschap en verantwoordelijkheid te voelen. Maar veel van de ideeën en initiatieven komen uit haar koker omdat zij nu eenmaal bruist van de creativiteit en ondernemerszin en met de meeste bezoekers en betrokkenen in contact staat. zij luisterend oor is voor de ideeën die er zijn en ze mogelijk probeert te maken. Zij is ook degene die mensen aanmoedigt een eigen week in te vullen op het 'sleutelrooster'. Dit maakt dat veel buurtbewoners haar beschouwen als leidster, of in ieder geval als aanspreekpunt:

Mensen gingen mij weleens bellen van: "Kunnen we op de speeltuin?" en dan zei ik: "Nou, het is gewoon openbaar terrein. Het is net het strand. Zoek en plek. Vier je feest!" (Interview 8 april 2014)

Op het moment dat in 2012 de sleutels aan de Amsteldorpers worden overhandigd, zijn zij formeel

nog geen beheerder. Er volgen overleggen met het Stadsdeel dat allerlei voorwaarden, zoals kosten voor water en licht, schoonmaak- en hygiëneverplichtingen, veiligheidseisen aan het beheerderschap koppelt. Dit doet een aantal betrokkenen beseffen dat de overname van eigenaarschap een 'risicovolle onderneming' is, waar geen van hen hoofdelijk aansprakelijk voor wenst te zijn. Jurjen Boorsma, de huidige secretaris van de in 2013 opgerichte speeltuincommissie:

Wij denken, ja, als we hier op de één of andere manier verantwoordelijk voor zijn, dan moeten we dat formeel doen. Het is uiteindelijk toch een contract dat je tekent. Ik ben jurist. Misschien ben ik daar wat angstig voor.

Angelique Petit, voorzitter:

Ik ook. Ik heb altijd gezegd: "Dat kan je niet maken." Je gaat niet op persoonlijke titel verantwoordelijkheid dragen. We hebben uiteindelijk ook het hele concept veranderd om te zorgen dat die verantwoordelijkheid absoluut niet gelezen kon worden dat die bij ons lag. (Interview 30 mei 2014)

Rijnhart is voorstander van het op een natuurlijke wijze laten ontstaan van formalisering van het speeltuinbeheer, maar zij fungeert steeds meer als eenling binnen een groep ouders die vinden dat snel een formeler bestuur van de buurtspeeltuin noodzakelijk is. Petit en Boorsma:

Webegonnen vorig jaar januari [2013, ER en JU] eigenlijk met meereen adhoc speeltuincommissie met eigenlijk verschillende van die zeg maar initiatiefnemers hier uit de buurt erin, maar daar zat niet een goeie structuur in. Wie was nou voorzitter? Wie was nou secretaris? Hoe besluit je met elkaar? En we probeerden dat te regelen, maar dat was gewoon best ingewikkeld. Ja. Gewoon dan had je een vergadering gehad, en dan zit daar één bevlogen iemand zeg maar, Lia, die vooral allerlei eigen bevlogen ideeën..., waar de anderen van denken: "Ja maar hoe betalen we dat en wie gaat dat uitvoeren en hoe stoppen we dat in een rooster?" Dat botst! [...] In ons geval botste het. Heeft zij gedacht: "Nou, dan ga ik in m'n eentje door." Het stadsdeel opereerde daar niet zo gelukkig in. Want die wilde geen partij kiezen. Die zei: "Zij mag dan organisator zijn en die andere club die mag dan ook organisator zijn. Dat was best lastig. Het is nu dit voorjaar geweest dat ze gezegd heeft: "Ik vind dit geen werkbare situatie, dus ik ga zelf iets anders doen." En ze is er uitgestapt. [...]. Het punt was inderdaad dat wij vonden, dat als je hier een vereniging of eigenlijk een clubje gaat runnen en je krijgt €5.000,- subsidie en je gaat een soort rooster maken, dan moet je dat ook eigenlijk organiseren. Dan moet je ook een vereniging of een stichting zijn. Je hebt een bankrekening nodig. Het is niet meer allemaal vrijheid, blijheid, en dat botste. Verantwoordelijkheid afleggen als je subsidie krijgt. Je moet je bonnetjes moet je netjes bewaren. Dan botst de bevlogen inspirator met de mensen die er

vervolgens bijkomen die zeggen: "We moeten dit op die en die manier gaan organiseren."
(Interview 30 mei 2014)

Waar Stadsdorp Zuid expliciet heeft gekozen voor een formele bestuursstructuur, overkomt Rijnhart waar ook Stadsdorp Nieuwmarkt voor vreest: bureaucrativering. Met pijn in haar hart kijkt zij naar de hekjes met een slot die om de kindermoestuintjes zijn geplaatst vanwege voor haar onnavolgbare veiligheidsredenen. Ook het huidige bestuur beklagt zich erover dat materialen waar kinderen graag mee spelen en bouwen, zoals boomstronken en pallets op last van de gemeente worden verwijderd.

Omdat de Nieuwmarkters zo autonoom mogelijk willen functioneren, waken zij expliciet voor invloed van buitenaf. Zij houden de bestuurders, instellingen en bedrijven die hen spontaan steun bieden zo veel mogelijk op een afstand. Een aantal kerngroepleden heeft een verleden in de kraakbeweging en één van hen zegt dat ze gewend zijn om "de schouders eronder te zetten en onafhankelijk te opereren". Jaap Heijn zegt bijvoorbeeld dat "onzekerheid niet per se onwerkbaar" is voor de Nieuwmarkters (Interview 18 oktober 2013). Marijke Braams, één van de kartrekkers van het eerste uur:

Welzijnsinstellingen, zorgverzekeraars, politiek, allemaal buitelen ze over ons heen om ons subsidie aan te bieden en allemaal hebben ze daar ideeën over. We moeten eerst elkaar goed leren kennen en we willen de tijd nemen om te bedenken hoe we zelf ons Stadsdorp willen inrichten." (Bijeenkomst Doe Democratie #1: Zorg en welzijn in de buurt, Pakhuis De Zwijger 30 januari 2014)

In geval van Onze Amsterdam Noord Energie is betrokkenheid van buitenaf juist onontbeerlijk gebleken. De initiatiefnemers van dit duurzaamheidscollectief wisten in 2006 op één dag 600 handtekeningen te verzamelen ter ondersteuning van hun doel om twintig procent van de huishoudens van Amsterdam Noord in hun energiebehoefte te voorzien door middel van windmolens. Zij krijgen vanaf dat moment intensieve steun van het stadsdeelbestuur, dat zich samen met de stad inzet om de benodigde paden voor Onze Energie te effenen, omdat een duurzaam energieproject perfect past in hun ambities. Het stadsdeel laat de benodigde kostbare milieueffectrapportages uitvoeren en voert een heftige politieke strijd met de provincie Noord-Holland, die faliekant tegen de plaatsing van windturbines is. Daarbij verlenen stad en stadsdeel Onze Energie subsidie⁹ om campagne te voeren om de benodigde 1.200 leden te werven om het project te laten starten. Maar ondanks de steun en eindeloos veel optredens en bijeenkomsten van de initiatiefnemers schommelt het ledenaantal van Onze Energie in 2014 nog slechts rond de 200 (Website Onze Energie). Het project dreigt te stranden. Maar waar het niet lukt om voldoende commitment van burgers te verkrijgen, weet men in samenwerking met ondernemers van

---

⁹ Onze Energie ontvangt een startsubsidie van €30.000,- van het stadsdeel. Daarnaast ontvangt het een lening van €90.000, van de gemeente, een bijdrage van €10.000,- van Ymere en €150.000,- van Stichting Doen. (Boone 2010. Onze Energie Amsterdam Noord.)

Speeltuín Frankendael

Stadsdorp Nieuwmarkt

het NDSM terrein een vijftigtal bedrijven bereid te vinden te investeren in duurzame energie. Onder de vlag van NDSM Energie lijkt Onze Energie haar doelstellingen uiteindelijk te gaan realiseren, zij het met een geringere mate van burgerbetrokkenheid.

Ook de kartrekkers bij de Stadsdorpen en bij Frankendael moeten zich continu inzetten om voldoende inzet en betrokkenheid van leden of betrokkenen te organiseren. Zij ervaren dat leden en betrokkenen zich afhankelijk van hun leiding opstellen, terwijl het juist de bedoeling is dat elk lid naar eigen vermogen en inzicht zijn of haar steentje bijdraagt. Het blijkt moeilijk om op eigen initiatief en duurzame betrokkenheid te kunnen rekenen. Bij Stadsdorp Nieuwmarkt gebruiken de kartrekkers de bijeenkomsten om leden "uit de achteroverleunstand" te krijgen. Het huidige bestuur van Frankendael heeft het gevoel dat er na de officiële verwerving van de beheerdersstatus – dat wil zeggen met de ingang van een aantal voorwaarden en regels – en na het vertrek van Rijnhart opnieuw begonnen moet worden met het werven van vrijwilligers:

Vrijwilligers uit de buurt hebben maar beperkt tijd. Ze willen gelukkig wel de dag [van een activiteit] meehelpen, maar niet de organisatie op zich nemen. Ze zijn terughoudend omdat ze denken dat het veel werk is. En als je aan de sleutelhouders voorstelt: "Willen jullie ook één keer per week het openbaar toilet schoonmaken?", dan komt er maar een enkele positieve reactie. (Correspondentie per mail 15 februari 2015)

Conclusie – Formaliserende burgerplatforms

Bij dit type gaat het om burgers die het heft in eigen hand nemen om voorzieningen voor gemeenschappelijk gebruik te realiseren. Zij starten platforms en netwerken om hun doelen te bereiken, waar geïnteresseerden zich bij aan kunnen sluiten. Elk van de onderzochte initiatieven zoekt manieren om burgers betrokken te krijgen. Dat gaat met vallen en opstaan maar zeker in vergelijking met de voorgaande types lukt het wonderwel. De trekkers van de initiatieven slagen erin anderen erbij te betrekken: tientallen gezinnen nemen de verantwoordelijkheid als beheerder op zich bij speeltuin Frankendael, terwijl bij de Stadsdorpen Nieuwmarkt en Zuid tientallen groepen werken op basis van vrijwilligheid aan een scala van activiteiten. Het primaat bij deze initiatieven ligt bij burgers maar de initiatieven hebben te maken met invloeden van buitenaf die medebepalend zijn voor hun ontwikkeling. Elk initiatief gaat hier op eigen wijze mee om. Bij Frankendael en Stadsdorp Zuid zien we formele bestuursstructuren ontstaan, Stadsdorp Nieuwmarkt blijft principieel een open platform van vrijwilligers en Onze Energie vormt een alliantie met Stadsdeel Noord en wordt onderdeel van de coöperatieve vereniging van bedrijven NDSM Energie. In elk geval zien we een kleine kern actieve buurtbewoners, met hieromheen een groep sympathisanten die aandacht en aansporing nodig heeft om het heft mede in handen te nemen.

Conclusies

Lukt het om eigenaarschap rond collectieve voorzieningen, nu nog veelal in handen van overheid en welzijnsinstellingen, over te dragen aan burgers? Ons onderzoek naar Amsterdamse buurtinitiatieven levert drie types van eigenaarschap op. Allereerst zijn er door overheid of participatieprofessionals geïnitieerde buurtinitiatieven waarbij het niet of incidenteel lukt om burgers eigenaarschap op zich te laten nemen. Eén van de redenen daarvoor is dat deze projecten niet voortvloeien uit de behoeften van (een deel van) deze burgers. Hierom blijven zij veelal doelgroep en consument van door professionals georganiseerde activiteiten. Bij het tweede type zien we dat professionele participatieondernemers, veelal in dienst van welzijnsinstellingen, een belangrijke rol spelen in het samen met burgers creëren en continueren van buurtvoorzieningen. Op momenten dat de urgentie wordt gevoeld om bepaalde voorzieningen veilig te stellen, kan de actiebereidheid groot zijn, maar er is een afname van betrokkenheid wanneer het gevoel van urgentie geweken is. Buurtvoorzieningen krijgen minder subsidie maar er worden meer eisen aan gesteld. Huizen van de Wijk worden bijvoorbeeld geacht zich open te stellen voor daklozen en buurtbewoners met psychische klachten. Het opdringen van taken aan vrijwilligers roept weerstand op en is destructief voor gevoelens van eigenaarschap. Als laatste type zien we burgers die daadwerkelijk vanuit eigen motivatie en behoeften projecten initiëren en draaiende houden, maar ook hier zien we maar weinig voorbeelden van initiatieven die volledig autonoom weten te opereren.

Wat in het oog springt zijn de geringe mate van burgerbetrokkenheid en de beperkte autonomie van buurtinitiatieven, die erom vragen de suggestie dat buurtbewoners het heft (eigenaarschap) in eigen handen nemen te nuanceren. Waar buurtinitiatief onder meer gepropageerd wordt als een democratiseringsbeweging van onderaf is slechts een deel van de door ons bestudeerde initiatieven door burgers ingegeven. Vaak komen initiatieven uit de koker van professionals en sluiten deze aan op de laatste beleidstrends, waar overheden en woningcorporaties fondsen voor beschikbaar hebben (zie ook RMO 2013). Omdat bewoners bij deze projecten als doelgroep worden aangesproken, is de stap naar mede-eigenaarschap groot.

De beperkte betrokkenheid van bewoners hangt samen met beperkte autonomie. Er zijn minder subsidies beschikbaar maar er worden meer eisen en voorwaarden verbonden aan subsidie of een lage huur. Wat tegenwoordig een "Huis van de Wijk" wordt genoemd, wordt door overheden, welzijnsinstellingen en woningcorporaties ook gebruikt om als een opvangplek voor psychiatrische patiënten en daklozen. Naast extra regels en extra taken kunnen ontluikende buurtinitiatieven te maken krijgen met rigide handhaving van regels op het gebied van veiligheid, reclame-uitingen en terrassen. Sommige respondenten verzochten dat zij als vrijwilligers worden geacht zelf inkomsten te verwerven maar dat zij de grootste moeite ondervinden om dit ook te doen.

Het blijkt over de hele linie dat het zeer lastig is voor professionals of andere initiatiefnemers om

bewoners bij initiatieven te betrekken en ze betrokken te houden. Op basis van deze constatering zou men kunnen concluderen dat een structurele burgerbetrokkenheid bij de productie van maatschappelijke voorzieningen een *idée fixe* is. De voorbeelden die we tot nu toe bestudeerd hebben nopen ons voorzichtig te zijn in het doen van aannames omtrent *bottom-up* alternatieven voor de verzorgingsstaat. De veel geprezen voorbeelden van *bottom-up* stadsontwikkeling blijken vaak royaal ondersteund en gericht op de consumptieve behoeftes van een creatieve middenklasse wiens aanwezigheid als zodanig wordt gezien als een bijdrage aan de wijk.

Nu zou tegengeworpen kunnen worden dat we aan het begin staan van een ontwikkeling. Dat lijkt de communis opinio onder veel professionals en bestuurders. Niet iedereen is actief maar met verwijzing naar een aantal "kwartiermakers" en "pioniers" (vrijwel zonder uitzondering betaalde professionals) wordt het idee gecreëerd dat we ons in het prille stadium van een grootse beweging bevinden. Met verwijzingen naar positieve ontwikkelingen wordt de suggestie gewekt dat bewoners "nog" niet helemaal betrokken zijn en dat het nu eenmaal moeilijk is om burgers actief te krijgen. Vaak wordt hierbij ook gerefereerd aan het recente verleden waarin bewoners niet voldoende verantwoordelijk werden gemaakt. Maar het idee is dan dat er wel een beweging in de goede richting is die met enig aanjagen of kwartiermaken vervolmaakt kan worden. Ons onderzoek laat echter zien dat er structurele beperkingen zijn, omdat vrijwilligers te maken krijgen met toenemende eisen. Ze worden behandeld als marktpartij wanneer ze hun activiteiten aankondigen of drank verkopen om kosten van activiteiten te dekken en ze worden behandeld als overheidspartij wanneer ze korting krijgen op de huur of subsidie ontvangen. Door die regels is het niet bepaald aantrekkelijk om eigenaarschap op te eisen en dat wordt er ook niet aantrekkelijker op. Zeker waar het gaat om het overnemen van klassieke taken van de verzorgingsstaat, zoals het opvangen van kwetsbare groepen als psychiatrische patiënten of daklozen, zien we dat initiatiefnemers ervoor terugdeinzen om verantwoordelijkheid te nemen. Bij de Huizen van de Wijk trekken bewoners zich bijvoorbeeld terug als deze kwetsbare groepen te sterk aanwezig zijn. Waar wel pogingen worden gedaan om deze groepen bij het initiatief te betrekken, zoals in de Noorderparkkamer, vergt dit een grote inspanning en gaat het gepaard met conflicten.

Er is grote eenstemmigheid onder bestuurders uit allerlei sectoren dat bewoners zich ondernemender, verantwoordelijker en onafhankelijker kunnen opstellen en dat daarom het initiatief bij bewoners gelegd moet worden. Juist bij projecten waarbij steun en aanjaging een belangrijke rol spelen is eigenaarschapsoverdracht echter moeilijk. De door professionals geïnitieerde initiatieven vereisen veel acquisitiewerk en zijn vaak kortlopend. Bij deze initiatieven slaagt men er maar moeilijk in om gemeenschappen op te bouwen van mensen die met elkaar voor elkaar en voor hun omgeving zorgen. Wat wordt gepresenteerd als *bottom-up* stedelijke ontwikkeling houdt op te bestaan wanneer beleid verandert (Werkplaats Noord, Huizen van de Wijk), subsidiestromen verlegd worden (Springlevend Columbus, Kleurenstraat) of vastgoed een andere bestemming krijgt (Modestraat). De financiers (niet: de bewoners) bepalen of iets doorgaat. Dat financiers zo grillig opereren heeft er ongetwijfeld mee te maken dat zij op hun beurt opereren binnen een veld waarin ze voortdurend de waarde en het effect van hun projecten moeten aantonen. Het gevolg daarvan is dat ze regie willen houden over projecten en waar voor hun geld willen. Hoe begrijpelijk dat ook is, het leidt ertoe dat bewoners geen eigenaarschap voelen of claimen.

Hoofdkwartier - Bevrijdingslunch 2014

Academie van de Stad - Springlevend Columbus (gesloten)

Bronnen

Benkler, Y. (2002). Coase's penguin, or Linux and the nature of the Firm. *Yale Law Journal* 112 (3), 369-446.

Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks - How Social Production Transforms Markets and Freedom*. New Haven: Yale University Press.

Boer, N. de, en Van der Lans, J. (2013). De verzorgingsstaat voorbij. *De Groene Amsterdammer*, 2 oktober 2013.

Boer, N. de, en Van der Lans, J. (2011). *Burgerkracht. De toekomst van sociaal werk in Nederland*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO)

Boone, M. (2010). *Onze Energie Amsterdam Noord*. Online via SlideShare <http://www.slideshare.net/marcoboone/presentatie-onze-energie> (geraadpleegd 26 maart 2014)).

Castells, M. (2000 [1996]). *The Information Age. Economy, Society and Culture*. Volume 1: The Rise of the Network Society. Oxford: Blackwell Publishing.

Gemeente Amsterdam. (2012). *Vertrouwen in de stad*. Online via <http://185.27.140.64/~kwanda/wordpress/wp-content/uploads/2013/10/Amsterdam-Vertrouwen-in-de-stad-27-jun-12.pdf> (geraadpleegd 10 mei 2014).

Himanen, P. (2001). *The Hacker Ethic. A radical approach to the philosophy of business*. New York: Random House.

Langman, L. (2005). *From Virtual Public Spheres to Global Justice: A Critical Theory of Internetworked Social Movements*. *Sociological Theory*, Vol. 23, No. 1, pp. 42-74.

Lokale Lente; Schleijsen, R. en Laetemia, I. (eds.) (2014). *Pioniers in de Stad. Wijkondernemers delen kennis en praktijk*. Haarlem: Trancity.

Plasterk, R. (2013). *Kabinetsstandpunt inzake Doe Democratie*. Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Raymond, E. (2000). *The Cathedral and the Bazaar. Musing on Linux and Open Source by an accidental Revolutionary*. Cambridge: O'Reilly Media.

Regeerakkoord kabinet-Rutte-Asscher (2012). *Bruggen slaan*. Online via <http://www.rijksoverheid.nl/regering/regeerakkoord/inleiding> (geraadpleegd 10 mei 2014).

RMO (2013). *Terugtrekken is vooruitzien*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.

Schinkel, W. (2012). Van bestuur naar zelfbestuur. Overheid, burger en zelforganisatie. In: *Essays Toekomst van de stad*. Den Haag: Raad voor de leefomgeving (RLi).

Shirky, C. (2008). *Here come's everybody. The power of organizing without organizations*. New York: The Penguin Press.

Tapscott, D. & Williams, A. (2008 [2006]). *Wikinomics. How mass collaboration changes everything*. London: Atlantic Books.

Bijlagen

Bijlage 1 – Onderzochte aspecten van buurtinitiatieven

Initiatiefnemer(s):	Wie is de initiator van het initiatief of het project? Komt dit vanuit burgers en/of lokale organisaties, of is dit een project geïnitieerd door de overheid of professionele sociaal ondernemers?
Financier(s):	Wie betaalt, subsidieert of sponsort het initiatief?
Formele eigenaar(s):	Wie zijn de formele eigenaars van het initiatief?
Beoogde eigenaar(s)	Wie zijn de beoogde eigenaars van het initiatief? Gezien het feit dat de overheid, stad, stadsdelen en woningcorporaties zich inzetten voor de overdracht van eigenaarschap richting burgers en lokale ondernemers of organisaties zijn initiatiefnemers lang niet altijd de beoogde eigenaars van een initiatief.
Informele eigenaar(s):	Wie zijn degenen die dagdagelijks optreden als eigenaars van het initiatief? Wat zijn hun belangen/motieven hierbij?
Type eigenaar(s):	Zijn de huidige eigenaars (die misschien niet de beoogde eigenaars zijn) van het initiatief burgers of professionals?
Beleefd eigenaarschap:	Wie voelt/voelen zich dagdagelijks eigenaar(s) van het initiatief? Voelen professionals, die zijn ingeschakeld voor dit doel, of burgers die worden aangesproken op hun verantwoordelijkheid en ondernemerschap zich eigenaar(s)?
Type overdracht:	Wat wordt er precies overgedragen of gepoogd over te dragen en door wie?
Bereik:	Wie van de beoogde eigenaars zijn daadwerkelijk betrokken bij het initiatief?

